

VU Research Portal

De opleiding van docenten voor het hoger beroepsonderwijs

Bakker, F.C.

published in

Universiteit en Hogeschool
1986

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Bakker, F. C. (1986). De opleiding van docenten voor het hoger beroepsonderwijs. *Universiteit en Hogeschool*, 32, 248-259.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

De opleiding van docenten voor het hoger beroepsonderwijs

door

dr. F. C. Bakker*)

PERSONALIA

Dr. F. C. Bakker is hoofd van de Docentenopleiding van de Interfaculteit Bewegingswetenschappen (v/h Lichamelijke Opvoeding) van de Vrije Universiteit.

SAMENVATTING

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van recente ontwikkelingen rond de opleiding van HBO-docenten. Na een kort overzicht van de huidige bevoegdheidsregelingen voor het HBO, wordt aangegeven hoe HBO-instellingen, universiteiten en hogescholen, naast de overheid zelf, zich de afgelopen jaren hebben ingespannen verbetering aan te brengen in de scholing van (a.s.) HBO-docenten. Een logisch vervolg op deze ontwikkelingen zou een leraren- of docentenopleiding zijn, speciaal gericht op het functioneren in het HBO. Een schets van zo'n opleiding wordt vervolgens gegeven, waarvoor een dergelijke opleiding die al vanaf 1981 verzorgd wordt aan de Interfaculteit Bewegingswetenschappen van de Vrije Universiteit model staat. Besloten wordt met kritiek op de voornemens over de opleiding van HBO-docenten, zoals die zijn vervat in de nota over de universitaire lerarenopleiding en de daarop gebaseerde wetsvoorstellen en geargumenteed wordt dat de daarin voorgestelde regeling haaks staat op het streven naar verbetering van de scholing van HBO-docenten.

1. Inleiding

In het beleidsvoornemen over de universitaire lerarenopleiding (november 1984) wordt een onderscheid voorgesteld tussen de opleiding van eerstegraads-leraren die les gaan geven in het VWO en leraren (c.q. docenten) die hun taak primair in het HBO krijgen. De voorstellen komen erop neer dat afgestudeerden van de eerste fase van Universiteiten en Hogescholen in een groot aantal studierichtingen zonder meer benoemd kunnen worden als docent in het HBO. Na hun benoeming dienen zij binnen twee jaar een onderwijskundige opleiding te volgen, waarna zij ook bevoegd zijn in het HBO te doceren. Afgestudeerden die in het VWO willen lesgeven zullen eerst een tweede fase lerarenopleiding succesvol moeten afsluiten, voordat

*) Met dank aan G. F. Bernaert en H. J. van Helden voor hun waardevolle op- en aanmerkingen op de eerste versie van dit artikel. Op instigatie van laatstgenoemde is met name par. 5 herzien, hetgeen uiteraard onverlet laat dat de verantwoordelijkheid voor dit artikel bij de auteur ligt.

zij bevoegd zijn om les te geven en voordat zij als leraar in het VWO benoemd kunnen worden. Het in het beleidsvoornemen voorgestelde onderscheid tussen opleiding van HBO-docenten en VWO-leraren is inmiddels ook opgenomen in het wetsvoorstel dat betrekking heeft op de universitaire lerarenopleiding (*Aanpassing regelgeving universitaire lerarenopleiding*; Tweede Kamer, onderwerp nr. 19.360).

Voor deze asymmetrie in opleiding, bevoegdheidsregeling en benoembaarheidseisen worden geen argumenten gegeven. Dat is evenmin het geval voor een tweede asymmetrie, namelijk dat bevoegde VWO-leraren wel in het HBO benoemd kunnen worden, de bevoegde HBO-docent echter niet in het VWO.

In dit artikel wordt aangegeven dat het wenselijk is om in lerarenopleiding en bevoegdheidsregeling inderdaad onderscheid te maken tussen docenten die in het HBO en leraren die in het VWO gaan les geven. Echter niet op de wijze waarop dat in de beleidsnota wordt voorgesteld.

In par. 2 wordt een overzicht gegeven van de huidige situatie in de opleiding van HBO-docenten en van de bevoegdheidsregelingen voor deze onderwijssector. In par. 3 wordt vervolgens geschetst hoe HBO-instellingen, universiteiten en hogescholen en ook de overheid zelf zich de laatste jaren hebben ingespannen om verbetering aan te brengen in de scholing van (a.s.) HBO-docenten. Deze verbeteringen zouden moeten uitmonden in een opleiding van a.s. HBO-docenten die speciaal op het HBO is toegesneden. In par. 4 worden inhoudelijke argumenten voor zo'n opleiding, die zich onderscheidt van de VWO-lerarenopleiding, aangedragen. Aan de docentenopleiding van de Interfaculteit Bewegingswetenschappen van de Vrije Universiteit, die al sinds 1981 op die leest is geschoeid wordt geïllustreerd hoe een dergelijke opleiding gestalte kan krijgen. In par. 5 wordt tenslotte kritiek geleverd op de plannen m.b.t. de opleiding van HBO-docenten zoals die zijn neergelegd in het beleidsvoornemen over de universitaire lerarenopleiding. Aangegeven wordt dat de daarin voorgestelde regeling haaks staat op het streven naar verbetering van de scholing van HBO-docenten.

2. De huidige situatie in de opleiding van HBO-docenten

Aangezien de opleiding van HBO-docenten nauw samenhangt met de bevoegdheidsregelingen voor deze sector worden deze hier gezamenlijk besproken.

Het hoger beroepsonderwijs ressorteert nu nog onder het wettelijk kader van het voortgezet onderwijs, met als gevolg dat bevoegdheden voor dit type onderwijs geregeld zijn in de Overgangswet W.V.O. Deze regelingen lopen overigens deels parallel aan de regels die in het Academisch Statuut over onderwijsbevoegdheden zijn opgenomen. Met de invoering van de Wet op het Hoger Beroepsonderwijs (WHBO) op 1 augustus 1986 verandert deze situatie - in par. 3.2 kom ik daar nog op terug. Voor een goed begrip van de

huidige opleidingssituatie is het echter nuttig aan te geven welke bevoegdheidsregelingen er thans bestaan voor het HBO. Ruwweg kunnen er vier situaties worden onderscheiden.

(1) Voor HBO-docenten die lesgeven in vakken die ook in het VWO gegeven worden, zoals Nederlands, Engels, wiskunde, mechanica, e.d. gelden dezelfde regelingen als voor VWO-leraren, namelijk dat zij slechts bevoegd zijn als zij aan de eis van pedagogisch-didactische scholing hebben voldaan. In de praktijk betekent dit dat deze docenten ofwel in het kader van een M.O.-studie een didactische opleiding hebben gevolgd, ofwel via een universitaire lerarenopleiding hun eerstegraads bevoegdheid hebben behaald. In beide gevallen was hun didactische voorbereiding gericht op een leraarschap in het VWO.

(2) Voor een aantal vakken in het HBO geldt dat afgestudeerde HBO-ers daartoe bevoegd zijn, mits zij in hun vakrichting gedurende een aantal jaren in de praktijk werkzaam zijn geweest. Dit is met name het geval voor de praktische toepassing van technische vakken, b.v. op HTS-en. De betrokken docenten moeten dan wel over een pedagogisch getuigschrift beschikken. Leraren in het lager en middelbaar beroepsonderwijs moeten ditzelfde getuigschrift bezitten en het zal niet verbazen dat de opleiding ervoor vooral gericht is op het lesgeven dáár en niet in het HBO.

(3) Academici zijn bevoegd om een groot aantal vakken te geven, zonder dat zij enige didactische scholing gehad hebben. Dat geldt bijvoorbeeld voor vakken als anatomie, fysiologie, sociologie, pedagogiek, psychologie, filosofie, voor alle technische en technisch-theoretische vakken e.d.

(4) De tot nog toe bedoelde vakken staan met zoveel woorden vermeld in de Bijlage van de Overgangswet WVO. Een aantal vakken in het HBO wordt in deze Bijlage echter in het geheel niet genoemd. Voor deze vakken geldt dat het bevoegd gezag van een school een zogenaamde „artikel-114-procedure“ kan volgen: aangetoond wordt dat een docent over zoveel kwalificaties op het vakgebied beschikt dat hem of haar daarvoor een eerstegraads onderwijsbevoegdheid kan worden verleend. Een voorbeeld van zo'n vak was tot voor kort kinesilogie¹⁾. Het gaat in deze gevallen altijd om een individuele regeling, waarbij iedere docent die gebruik wenst te maken van deze mogelijkheid individueel getoetst wordt. In die toetsing spelen didactische kwalificaties doorgaans geen rol.

Samengevat is de situatie voor wat betreft de bevoegdheden voor het HBO en daarvan afgeleid de opleiding van HBO-docenten als volgt. Een groot deel van de docenten mag lesgeven zonder dat zij enige didactische scholing hebben gehad. Universitair opgeleiden die de gewone schoolvakken doceren moeten een didactische opleiding volgen die op het lesgeven in het VWO voorbereidde. Docenten die een HBO-opleiding hebben genoten, behalen hun pedagogisch getuigschrift in een opleiding die speciaal gericht is op lager- en middelbaar beroepsonderwijs. In de volgende paragraaf zal blijken dat velen deze situatie als onbevredigend beschouwen.

3. Ontwikkelingen m.b.t. de didactische scholing van HBO-docenten vanaf plm. 1980

Vanaf plm. 1980 vindt een aantal ontwikkelingen plaats gericht op verbetering van de hiervoor geschetste situatie. Zowel door de HBO-instellingen zelf, als door de instellingen voor W.O. en door de overheid zijn initiatieven genomen die alle gekenmerkt worden door een streven naar verbetering van de didactische vaardigheden van HBO-docenten. Hieronder worden enkele van die initiatieven besproken.

3.1. *Initiatieven van de HBO-instellingen en van het W.O.*

Veel HBO-instellingen hebben de laatste jaren getracht het didactisch niveau van het docententeam te verhogen door aandrang uit te oefenen tot deelname aan cursussen op dit terrein. Deels in het kader van de nascholing van onderwijsgevendenden, deels door bijvoorbeeld samenwerking aan te gaan met de onderwijskundige bureaus van universiteiten of hogescholen werden docenten gestimuleerd zich onderwijskundig bij te scholen. De samenwerking met universiteiten resulteerde in een aantal gevallen in deelname door HBO-docenten aan de door deze bureaus georganiseerde docenten-trainingscursussen.

De belangstelling van het HBO voor deze scholing van hun docententeam valt ongetwijfeld voor een deel te verklaren uit de stormachtige ontwikkelingen die het HBO doormaakt. De verandering van het arbeidsperspectief van hun studenten, daarmee samenhangende motivatieproblemen, stellen hogere eisen aan de vaardigheden van de docenten. Dat geldt ook voor de introductie van nieuwe onderwijsvormen als het probleem gestuurd onderwijs (het zgn. Maastrichtse onderwijsmodel) en modulair onderwijs. Recent heeft daar de Schaalvergroting-Taakverdeling en Concentratie (STC)-operatie nog een aparte bijdrage aan geleverd.

Daarnaast is het echter ook denkbaar dat de discussie over kwaliteitsverbetering en rendementsverhoging van het hoger onderwijs (zie o.a. VROEIJENSTIJN, 1981) impulsen heeft gegeven tot verbetering van het onderwijskundig niveau van het HBO. Scholing van docenten is daarbij een voor de hand liggende reactie.

Ook het wetenschappelijk onderwijs is zich sinds enkele jaren gaan bekommeren om (de opleiding van) de HBO-docent. Activiteiten van de onderwijskundige bureaus van de universiteiten en hogescholen zijn hiervoor al gemiddeld. Verder vinden er incidenteel workshops en studiedagen plaats t.b.v. docenten in het HBO. Er lopen onderzoeksprojecten gericht op het ontwikkelen van onderwijskundig materiaal ten dienste van het HBO (bijv. de ontwikkeling van videobanden t.b.v. het vak onderzoek en behandelen op Academies voor Fysiotherapie; VAN DER SIJDE, WURMS en SELLINK, 1984). Tenslotte blijkt uit de zogenaamde Ontwikkelingsplannen van de universiteiten en hogescholen dat een aantal instellingen zich inspant om een speciaal

op a.s. HBO-docenten toegesneden (tweedefase) lerarenopleiding te ontwikkelen. Naast de V.U.-Amsterdam waar al sinds 1981 zo'n lerarenopleiding is (zie par. 4) betreft dit de R.U. Groningen, de E.U. Rotterdam, de R.U. Limburg en de T.H. Eindhoven.

3.2. *Initiatieven van de overheid*

De overheid heeft zich niet onbetuigd gelaten waar het gaat om de verbetering van het onderwijskundig niveau van HBO-docenten. Drie ontwikkelingen wil ik hier noemen.

1. Op de eerste plaats het ontwerp van de „Wet op het Hoger Beroepsonderwijs” (behandeld in het parlementaire jaar 1980-81; invoeringsdatum 1 augustus 1986). In het ontwerp van de Wet op het HBO wordt als één van de benoemingsvereisten aan de docenten gesteld een bewijs van voldoende didactische voorbereiding. Voor het eerst zouden dus *alle* in het HBO te benoemen docenten didactische kwalificaties moeten bezitten. Maar niet alleen dit is nieuw. In de memorie van toelichting schrijven de bewindslieden: „een bewijs of verklaring van voldoende didactische voorbereiding kan rekening houden met de specifieke eisen die het geven van onderwijs in het hoger beroepsonderwijs stelt” (p. 4). Zij rubriceren dit punt, terecht, onder de 39 verbeteringen die de Wet HBO t.o.v. de huidige wettelijke regelingen zou inhouden.

In de Invoeringswet Wet HBO (1985) is het artikel dat betrekking heeft op de benoemingsvereisten inmiddels gewijzigd, waarbij een formulering is gekozen die het mogelijk maakt in bepaalde gevallen (of voor bepaalde vakken) toch zonder didactische voorbereiding te doceren. Verder is de mogelijkheid geopend de eerste twee jaar te doceren zonder dat aan de eisen van benoembaarheid wordt voldaan. Daarmee is in de Wet HBO de ruimte gecreëerd die nodig is om het voorstel uit het beleidsvoornemen over de universitaire lerarenopleiding, namelijk om HBO-docenten didactisch te scholen nadat zij benoemd zijn, ook daadwerkelijk te realiseren.

2. Een tweede belangrijke ontwikkeling betreft de bevoegdheids- en opleidingsregeling van docenten voor de centrale vakken in de gezondheidszorgsector (fysiotherapie e.d.). Tot voor kort ontbrak er voor deze vakken een bevoegdheidsregeling, terwijl er evenmin een opleiding bestond voor docenten die deze vakken moesten geven. Op instigatie van het Ministerie van O & W functioneert sinds 1984 aan de Rijksuniversiteit Limburg (in nauwe samenwerking met het HBO) de „eerstegraads lerarenopleiding voor de beroepsgerichte vakken in de gezondheidszorg”. Uit de aard der zaken is deze opleiding gericht op een docentschap in het HBO. Een soortgelijke opleiding, maar dan voor de centrale vakken in de gezondheidszorgsector van opleidingen die onder het Ministerie van WVC ressorteren (o.a. oefentherapie César, verloskunde, mondhygiëne), wordt door de Interfaculteit Bewegingswetenschappen van de V.U. verzorgd.

3. Een laatste voorbeeld waaruit de zorg van de overheid voor goed opgeleide HBO-docenten blijkt, betreft de onderwijsbevoegdheid van doctorandi li-

chamelijke opvoeding. Sinds 1983 is het doctoraal getuigschrift Lichamelijke Opvoeding (c.q. Bewegingswetenschappen) opgenomen in de Bijlage van de Overgangswet WVO en de bezitters ervan zijn, afhankelijk van hun hoofdvak, bevoegd voor vakken als fysiologie, anatomie, kinesiologie, (sport)-psychologie, (sport)-sociologie e.d. Opmerkelijk was dat, alhoewel het gaat om vakken die voornamelijk in het hoger beroepsonderwijs worden gegeven, in de Bijlage de eis van pedagogisch-didactische scholing was opgenomen. Zoals in par. 2 bleek was dit tot dan toe ongebruikelijk voor HBO-vakken.

Samenvattend kan geconcludeerd worden dat zowel de HBO-instellingen, als de universiteiten en hogescholen, even als de overheid zich de afgelopen jaren hebben ingespannen om werk te maken van de didactische scholing van de HBO-docent en de aanstaande docent. Klaarblijkelijk wordt op diverse plaatsen ervaren dat er wat schort aan die scholing en dat een goede initiële opleiding van HBO-docenten een eerste begin zou zijn om verbetering te bewerkstelligen. Daarbij is blijkbaar ook het besef gegroeid dat de a.s. HBO-docent beter niet tezamen met zijn of haar a.s. VWO-collega kan worden opgeleid, maar dat een speciaal op het HBO-toegesneden opleiding de voorkeur verdient.

In de volgende paragraaf zal ik ingaan op de inhoudelijke argumenten voor zo'n onderscheid. Aan de docentenopleiding van de Interfaculteit Bewegingswetenschappen zal tevens geïllustreerd worden hoe een op het HBO-gerichte opleiding ook daadwerkelijk gestalte kan krijgen.

4. Een HBO-docentenopleiding naast een VWO-lerarenopleiding

4.1. *Verschillen in taak en functioneren tussen HBO-docent en VWO-leraar*
Het behoeft nauwelijks betoog dat de taak van een leraar in het VWO markante verschillen vertoont met die van de docent in het HBO. Puntsgewijs wordt hieronder een aantal verschillen tussen HBO en VWO besproken voorzover van belang voor de taakuitvoering van de leraar c.q. docent.

1. Als eerste kunnen verschillen in didactische werkvormen en daarvan afgeleid vereiste didactische vaardigheden worden genoemd. Te denken valt aan werkvormen die typerend zijn voor het HBO, als hoorcolleges en werkcolleges, aan de toepassing van individuele studiesystemen en aan vaardigheden als tentamineren en scriptiebegeleiding.

2. Een tweede belangrijk verschil heeft betrekking op het niveau van de leerstof, dat in het HBO uiteraard aanzienlijk hoger zal zijn dan in het VWO. Evenals bij punt 1 is in dit opzicht de overeenkomst tussen HBO- en universitair onderwijs veel groter dan tussen HBO- en VWO-onderwijs. Hierbij komt nog het feit dat de HBO-docent veel minder dan zijn VWO-collega kan terugvallen op expliciete vakdidactische kennis en materialen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld vakken als biologie, wiskunde en moderne talen in het VWO,

waar de laatste decennia op het gebied van de vakdidactiek grote ontwikkelingen hebben plaatsgevonden die hun neerslag hebben gevonden in leerboeken en onderwijsmaterialen, ontbreekt voor het gros van de in het HBO-gedoceerde vakken een duidelijke vakdidactiek. De (beginnende) docent in het HBO wordt geconfronteerd met de noodzaak cursussen te ontwikkelen die hij niet alleen inhoudelijk moet invullen, maar waarvoor hij ook leerstofopbouw moet vaststellen en hulpmiddelen en media moet kiezen en deels zelf ontwikkelen.

Zoals al eerder opgemerkt wordt de HBO-docent verder geconfronteerd met een aantal ontwikkelingen die exclusief zijn voor het HBO, zoals de introductie van probleemgestuurd onderwijs en veranderingen als gevolg van de STC-operatie.

3. Verschillen tussen het functioneren als docent/leraar in het HBO en VWO hangen tenslotte ook samen met de leeftijd van de studenten, respectievelijk de leerlingen en hun perspectieven. In het VWO gaat het voornamelijk om onderwijs dat perspectief biedt op een vervolgopleiding in het HBO of WO (plm. 85% van de jongens- en 75% van de meisjes-leerlingen stroomt door naar het hoger onderwijs; vgl. de gegevens hierover in de *Concept beleidsnota voorbereidend hoger onderwijs*, 1985). In het HBO gaat het daarentegen om eindonderwijs en biedt de opleiding (meer of minder) perspectief op een plaats op de arbeidsmarkt. Een aantal verschillen in het functioneren als docent in beide onderwijstypen hangt hier vermoedelijk mee samen. Zo worden orde houden en omgaan met leerlingen als de twee belangrijkste problemen ervaren door beginnende leraren in het voortgezet onderwijs. Beginnende HBO-docenten klassificeren deze bijna op de laatste plaats, wanneer hun gevraagd wordt het soort problemen dat zij ervaren te rangordenen (VAN BRUNSCHOT, 1985). Uit het onderzoek van Van Brunshot kwam ook naar voren dat zaken die hierboven onder (2) genoemd worden, door beginnende HBO-docenten als groot probleem worden ervaren (voorbereiden van lessen en vakdidactische aspecten), terwijl deze juist bij de beginnende VWO-leraren laag scoren.

Al met al is sprake van aanzienlijke verschillen tussen de taak van de VWO-leraar en de HBO-docent. Indertijd is in het kernadvies van de Academische Raad van de Commissie Universitaire Lerarenopleiding (ARCULO) uitgesproken dat de taken van de leraar uitgangspunt dienden te zijn voor de universitaire lerarenopleiding. Waar er zulke belangrijke verschillen zijn tussen (de taken van) VWO-leraren en HBO-docenten lijkt het voor de hand liggend voor beide categorieën afzonderlijke opleidingen te creëren.

4.2. Een docentenopleiding voor het HBO

Uit de bovenstaande opsomming van taken van HBO-docent - waarbij in het kader van dit artikel overigens niet naar volledigheid is gestreefd - kan in grote trekken worden afgeleid hoe een docentenopleiding voor het HBO ingericht zou moeten worden. Sinds 1981 is aan de Interfaculteit Lichamelijke

Opvoeding (IFLO) c.q. Bewegingswetenschappen ervaring opgedaan met zo'n opleiding²). Ik zal geen gedetailleerde beschrijving daarvan geven (de geïnteresseerde lezer zij daarvoor verwezen naar het leerplan van de opleiding; zie ook BAKKER, 1984), maar volsta hier met de bespreking van twee problemen die bij de inrichting van de docentenopleiding moesten worden overwonnen en hun oplossing. Aangezien deze bij iedere op het HBO-gerichte opleiding in meer of mindere mate op zullen treden is enige aandacht hiervoor op zijn plaats.

Een eerste probleem betreft het feit dat aan de IFLO zeer uiteenlopende hoofdrichtingen gevolgd kunnen worden (anatomie, fysiologie, gezondheidkunde, psychologie, filosofie/geschiedenis, onderwijskunde, sociologie en orthopedagogiek). Jaarlijks nemen plm. 30 studenten deel aan de vier maanden durende opleiding en bij dergelijke getallen is het ondoenlijk acht verschillende opleidingen te creëren.

Het tweede probleem betreft het reeds aangestipte ontbreken van expliciete vakdidactieken voor de genoemde vakken.

Door in de opleiding accent te leggen op wat HBO-didactiek genoemd zou kunnen worden blijken beide problemen alleszins bevredigend op te lossen. Centraal in de opleiding staan didactische vaardigheden die speciaal voor het lesgeven in het HBO vereist zijn. Principes uit de onderwijskunde over het voorbereiden van onderwijs en het inrichten van onderwijsleersituaties worden uitgewerkt in cursussen als collegegeven, werkgroepbegeleiding, toetsen, scriptiebegeleiding, mediagebruik, leerplanontwikkeling en leerstofselectie en -analyse. In het merendeel van deze cursussen worden, incidenteel, ervaren wetenschappelijk medewerkers uit de diverse hoofdrichtingen betrokken die in eerste instantie vakinhoudelijk commentaar leveren en dit deel van het leerproces van de a.s. docent begeleiden. De vakdidactische kennis die bij de ervaren docent dikwijls wel impliciet aanwezig is wordt in deze vakinhoudelijke begeleiding veelal geëxpliciteerd (de verwantschap tussen HBO en WO werkt hier duidelijk als voordeel). Verder vindt in deze begeleiding de confrontatie plaats tussen vakinhoud en onderwijskunde, waardoor een aanzet gegeven wordt tot het ontwikkelen en expliciteren van de vakdidactiek. De beschreven constructie werkt dus niet alleen bevruchtend op de docentenopleiding, maar levert ook impulsen voor de zo noodzakelijke ontwikkeling van de vakdidactiek van de betreffende vakken.

De vakdidactische scholing van de studenten krijgt verder gestalte in hun schoolpracticumstage, waar zij in hun eigen vakrichting onderwijservaring opdoen. In een groot aantal gevallen leveren zij op de schoolpracticuminstelling echter ook een bijdrage aan de ontwikkeling van de vakdidactiek, door in het kader van hun opleiding cursusmateriaal, lesopbouwen, media e.d. te ontwikkelen.

De beschreven constructie blijkt, zoals onder andere uit evaluatiegegevens over de cursussen naar voren komt, zeer bevredigend te werken, waarbij aangetekend kan worden dat de inschakeling van de „vakdeskundigen” niet tot een onevenredige onderwijslast leidt.

In het eerste deel van deze paragraaf werd geargumenteerd dat een HBO-docentenopleiding, onderscheiden van de VWO-lerarenopleiding noodzakelijk is wanneer ernst gemaakt wil worden met de onderwijskundige scholing van HBO-docenten. In het tweede deel bleek dat zo'n opleiding ook realiseerbaar is. In de laatste paragraaf zal worden aangegeven dat het curieuze voorstel van een opleiding, nadat men al benoemd is in het HBO, haaks staat op de - klaarblijkelijk ook door de overheid - nagestreefde verbetering van het onderwijskundig niveau van de HBO-docent.

5. Een opleiding nadat men benoemd is: een weinig aantrekkelijk perspectief

Het voorstel docenten te benoemen en hen pas daarna didactisch te scholen, vertoont gelijkenis met de situatie die al geruime tijd bestaat aan universiteiten en hogescholen. Daar voorzien de onderwijskundige bureaus met hun aanbod van docententrainingscursussen immers in de onderwijskundige scholing van het wetenschappelijk personeel. Het heeft een zekere aantrekkingskracht om naar dit model de bevoegdheid en opleiding van HBO-docenten te regelen en niet te kiezen voor een regeling die ligt in het verlengde van de opleiding van VWO-leraren. Argumenten als integratie van HBO en WO, autonomie en eigen verantwoordelijkheid van de instellingen e.d. leggen daarbij ongetwijfeld gewicht in de schaal. De bezwaren tegen zo'n model zijn echter evenmin gering.

Allereerst moet er op gewezen worden dat het systeem van inserviceopleiding zoals dat aan de universiteiten en hogescholen zijn beslag heeft gekregen, niet heeft kunnen verhinderen dat de didactische kwaliteit van het universitaire onderwijs reden tot zorg geeft (zie bijv. DRENTH 1984; VROEIJENSTIJN, 1981, met name pag. 24-38). Daarmee is niets gezegd over de kwaliteit van de docententrainingscursussen - de evaluaties daarvan zijn doorgaans positief en in die zin kan gesproken worden over een redelijk succes. Wel roept het de vraag op of het systeem zo effectief is - waarbij vooralsnog de contra-indicaties overheersen. Het feit dat deelname aan de docententrainingscursussen in de regel niet verplicht is kan daarbij natuurlijk een rol van betekenis spelen³⁾, dat geldt echter ook voor andere factoren zoals ik hieronder nog aan zal geven.

De kern van het bezwaar tegen het systeem zoals dat op universiteiten en hogescholen wordt toegepast en dat nu ook als model voor het HBO wordt voorgesteld vormt het feit dat, terwijl al gedoceerd wordt, nog een begin gemaakt moet worden met het leren van basisvaardigheden, waarover iedere docent zou moeten beschikken vóór hij of zij zijn eerste onderwijsactiviteit verzorgt. Een initiële opleiding zou voor een minimum aantal van die basisvaardigheden zorg moeten dragen. De onderwijskundige bureaus - die ook goed denkbaar zijn op de als gevolg van de STC-operatie vergrote instellingen voor HBO - kunnen hun aandacht dan richten op de bijscholing van het zittende personeel. In hun cursusaanbod kan dan ook veel meer het accent

komen te liggen op recente ontwikkelingen m.b.t. onderwijsvaardigheden (toetsen van praktische vaardigheden, gebruik van nieuwe evaluatiemethoden en -technieken, toepassingen van computers in het onderwijs, audio-visuele media e.d.).

Naast het bovengenoemde principiële bezwaar is er een aantal meer of minder praktische bezwaren. Enkele daarvan wil ik ter afsluiting hier vermelden, waarbij ik mij beperk tot het HBO.

Op de eerste plaats blijkt de belasting van de beginnende HBO-docent zeer groot. Illustratief in dit verband is dat in het reeds genoemde onderzoek van VAN BRUNSCHOT (1985), „te weinig tijd” door de beginnende HBO-docent als grootste probleem wordt ervaren (ter vergelijking: VWO-leraren noemen dit probleem pas als vijfde). Een indicatie voor de grote belasting is verder de voorbereidingstijd die a.s. HBO-docenten in hun schoolpracticumstage zeggen te besteden aan voorbereiding van hun (werk)colleges. Gemiddeld is deze, zoals blijkt uit evaluatiegegevens van de IFLO-docentenopleiding, 3½ uur per (werk)college van 50 minuten. Daar is dan nog een aantal parallel colleges bij, zodat de voorbereidingstijd per nieuw te verzorgen college ongetwijfeld hoger is. Waar beginnende HBO-docenten dermate krap in hun tijd zitten komt een verplichte scholing in de eerste twee jaar van hun aanstelling natuurlijk zeer ongelegen⁴⁾.

Een tweede punt is dat de belasting voor beginnende HBO-docenten ook in emotioneel opzicht groot is. Uit voorlopige resultaten van een onderzoek naar stress bij aanstaande HBO-docenten (HOUTMAN en BAKKER, 1985) blijkt o.a. dat tijdens het lesgeven in het schoolpracticum de hartfrequentie gemiddeld ruim 50 slagen per minuut boven het rustniveau van de betrokkenen ligt. Sommigen bereiken tijdens het geven van een college hartfrequenties van 170 slagen/minuut, terwijl gedurende het gehele college hun hartfrequentie niet onder de 140 slagen/minuut daalt. Het behoeft geen betoog dat het ontbreken van basisvaardigheden voor het geven van onderwijs de stress die de beginnende docent ervaart eerder doet toe- dan afnemen.

Een derde probleem betreft de selectie en beoordeling van deelnemers aan een onderwijskundige cursus nadat zij al benoemd zijn. Het zakken voor deze cursus zou immers het verlies van een baan betekenen voor de betrokkene. Dat betekent dat de beoordelaars onder grote druk staan tot een positief eindoordeel te komen. Verder ontbreekt in zo'n situatie iedere mogelijkheid tot zelfselectie bij de deelnemers.

Tenslotte is er nog een aantal puur praktische problemen en bezwaren, waar ik hier echter aan voorbij ga (gedacht kan worden aan regelingen voor docenten met een aanstelling van slechts enkele uren per week, benoemingen voor een beperkte periode e.d.).

Conclusie en slot

De laatste paragraaf van dit artikel werd ingeleid met de opmerking dat er een curieuze regeling wordt voorgesteld voor HBO-docenten. Enerzijds

wordt erkend dat didactische scholing noodzakelijk is (de docent is immers verplicht een opleiding te volgen). Anderzijds wordt het aanvaardbaar geacht dat de eerste twee jaar gedoceerd wordt zonder dat de docent die noodzakelijk geachte scholing heeft gehad. De regeling is niet alleen curieus, maar creëert ook een rechtsongelijkheid (bevoegde VWO-leraren zijn wel in het HBO benoembaar; de na twee jaar bevoegde HBO-docent kan niet in het VWO worden benoemd).

Voor een scheiding van HBO- en VWO-bevoegdheden is een aantal argumenten aangedragen. Maar dan niet een scheiding zoals in het beleidsvoornemen inzake de universitaire lerarenopleiding wordt voorgesteld, maar door ook voor a.s. HBO-docenten een op hun toekomstige taak toegesneden opleiding in te richten; daarmee zou worden bijgedragen aan een serieuze verbetering van de onderwijskundige kwaliteit van het hoger beroepsonderwijs.

Noten

- 1) Sinds april 1983 is dit vak opgenomen in de Bijlage van de Overgangswet WVO (doctorandi lichamelijke opvoeding zijn daarvoor bevoegd) en sindsdien is de „114-procedure“ voor kinesiologie dus niet meer mogelijk.
- 2) De opleiding is indertijd ontwikkeld in nauw overleg met de afdeling Onderwijs Research van de V.U. Gezien de hiervoor aangestipte overeenkomsten tussen het onderwijs op HBO-instellingen en universiteiten lag een samenwerking met deze afdeling, die de docententrainingscursussen aan de V.U. verzorgt, uiteraard voor de hand.
- 3) De vrijheid voor het wetenschappelijk personeel in dezen wordt naar het zich laat aanzien wel beknot. Zo lijkt aan de Vrije Universiteit de invoering van een verplichte onderwijskundige bijscholing van AIO's, UD's en UHD's niet ver meer.
- 4) Over de precieze inrichting van de didactische cursus zijn nog geen voorstellen geformuleerd. Vergelijking met bestaande eerstegraads applicatiecursussen (b.v. Maastricht - centrale vakken in het gezondheidszorg onderwijs; IFLO-VU applicatiecursus t.b.v. WVC-opleidingen) wijst in de richting van minimaal 120 contacturen en 240 zelfstudieuren).

Referenties

Academische Raad, Commissie Universitaire Lerarenopleiding (ARCULO), *De implementatie van de universitaire lerarenopleiding*. Kernadvies aan de Academische Raad, maart 1980.

BAKKER, F. C., Docenten voor het HBO: voorbereiding van a.s. docenten in de bewegingswetenschappen. In P. C. VAN DER SIJDE, R. J. WURMS en W. J. L. SELLINK (Red.), *Het leren oplossen van een fysiotherapeutisch probleem*. Utrecht, Bohm, Scheltema & Holkema, 1984.

Beleidsvoornemen inzake de Universitaire Lerarenopleiding, november 1984.

BRUNSCHOT, R. A. M. VAN, *H.B.O. docenten hebben andere beginnersproblemen dan V.O. docenten*. Lezing gehouden op VULON-Congres. Veldhoven, 1985.

Concept beleidsnota Voorbereidend Hoger Onderwijs. Publicatie van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen, Den Haag: Staatsdrukkerij, 1984.

DRENTH, P. J. D., *Slaagpercentages in de propedeuse; relevant voor beleid?* Rede uit-

gesproken t.g.v. de opening van het Academisch Jaar 1984/85, Amsterdam, Vrije Universiteit, 1984.

HOUTMAN, I. L. D. & BAKKER, F. C., *Stress en copinggedrag bij aankomende docenten: een voorlopig onderzoeksverslag*. Paper gepresenteerd op de Onderwijs Research Dagen, Twente, 1985.

Invoeringswet Wet op Hoger Beroepsonderwijs en wijzigingsvoorstellen, 1985.

Leerplan Docentenopleiding Interfaculteit Lichamelijke Opvoeding. Amsterdam: Vrije Universiteit, Interne publicatie, 1985.

Ontwerp van Wet op het Hoger Beroeps Onderwijs, Tweede Kamer, zitting 1980-1981, 16803, nrs. 1-2.

SIJDE, P. C. VAN DER, WURMS, R. J. & SELLINK, W. J. L. (Red.), *Het leren oplossen van een fysiotherapeutisch probleem*. Utrecht: Bohm, Scheltema & Holkema, 1984.

VROEIENSTIJN, A. I. (Red.), *Kwaliteitsverbetering Hoger Onderwijs*. Stichting Nationaal Congres, 1981.

Wijziging van de Wet op het Wetenschappelijk onderwijs en de Wet op het hoger beroepsonderwijs (*Aanpassing regelgeving universitaire lerarenopleiding*). Tweede Kamer, onderwerp 19360, d.d. 18-12-1985.